

Mecmuada Kaybolan Divan: ‘Alımî’nin Divanı Örnekleminde Mecmualarda Az Görünür Divanlara Dair

İbrahim DİREKLİ

Dr. Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7532-6708>

direkliibrahimm@gmail.com

Atıf Bilgisi: Direkli, İbrahim. “Mecmuada Kaybolan Divan: ‘Alımî’nin Divanı Örnekleminde Mecmualarda Az Görünür Divanlara Dair”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (Temmuz 2024), 339-377. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1447744>.

Geliş Tarihi	06.03.2024
Kabul Tarihi	06.05.2024
Yayım Tarihi	01.07.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Köreleme
Araştırma Makalesi	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	divanedebiyatidergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Bu makale, 16-18 Mayıs 2024 tarihlerinde Zonguldak’ta gerçekleştirilen Karadeniz İnsan ve Toplum Bilimleri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

ÖZET

Derleme yoluyla meydana getirilmiş mecmua tarzı eserler her geçen gün artan bir ilgiyle akademik neşir çalışmalarına konu edilmektedir. Çalışmamızda derleme tarzı eserlerin muhtevasına bağlı olarak yapılan neşirlerin oluşturulma şekillerine vurgu yapılmıştır. Böylece tek bir mecmuadan faydalanılarak oluşturulan akademik neşirler ve birden fazla mecmuanın referans alınmasıyla oluşturulan neşirler şeklinde kendi içinde iki kategori halinde düşünülmüştür. Mecmualarda edebiyat literatürüne girmemiş ve mecmuaların gölgesinde kalmış divanların bulunabileceği yayımlanmış örnekler üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır.

Mecmua kelimesinin klasik Türk edebiyatı kaynaklarında hangi anlam ilgisi ile kullanıldığı, yapılan çalışmalar da göz önünde bulundurularak vurgulanmış, özellikle tezkirelerde mecmuanın kullanımına dair tarama ve inceleme yapılarak kelimenin anlam ilgileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda tezkirelerde mecmua kelimesinin birçok farklı anlam ilgisi tespit edilmiş ve örnek cümleler verilmiştir. Tezkirelerde mecmua kelimesinin kullanımı ile ilgili bazı istatistiki veriler tablo ve grafikler eşliğinde değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın önemli bir bölümü 'Alîmî Mecmuası'nın incelemesine hasredilmiştir. Bu inceleme neticesinde 'Alîmî'ye ait şiirlerin olduğu bölüm gerek tertip hususiyetleri gerek muhtevası açısından bir divanın varlığını ilham etmektedir. Mecmualarda az görünür divan örneklerinin varlığına güçlü bir vurgu olabilecek 'Alîmî Divanı örneğinin tanıtımı ve incelenmesi de çalışmada öne sürülen uygulamaya örnek olarak işlenmiştir.

Makalenin son bölümünde biyografik kaynaklarda 'Alîmî'nin hayatına dair araştırma yapılmış; ancak mezkûr şair hakkında herhangi bir bilgiye/kayda rastlanmamıştır. 'Alîmî'nin eserinden yola çıkarak asıl adı, yaşadığı dönem, etkileşim içerisinde olduğu kişiler ve eserlerine dair bilgiler tespit edilip sonuçları paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, mecmua, divan, 'Alîmî.

The Divan Lost in a Magazine: About Divans Less Visible in
Magazines in the Sample of Divan of ‘Alîmî

İbrahim DİREKLİ

Dr. Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7532-6708>

direkliibrahimm@gmail.com

Citation: Çakıroğlu, Selim. "The Divan Lost in a Magazine: About Divans Less Visible in Magazines in the Sample of Divan of ‘Alîmî". *The Journal of Ottoman Literature Studies* 32 (Temmuz 2024), 339-377. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1447744>.

Date of Submission 06.03.2024
Date of Acceptance 06.05.2024
Date of Publication 01.07.2024
Peer-Review Double anonymized - Two External

Research Article

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Plagiarism Checks Yes - Turnitin

Complaints divanedebyatidergisi@gmail.com

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

This article is the extended full text of the paper presented at the Black Sea Humanities and Social Sciences Symposium held in Zonguldak on 16-18 May 2024.

ABSTRACT

Compiled anthology-style works are increasingly becoming the focus of academic publishing endeavors. In our study, emphasis has been placed on the various methods of publication based on the content of compiled works. Thus, two categories have been considered: academic publications created using a single anthology and those created by referencing multiple anthologies. Examples of published works have been used to illustrate the presence of divans that have not entered the literary literature and remain in the shadows of anthologies.

The usage of the term "mecmua" (anthology) in classical Turkish literary sources has been highlighted, considering previous studies, particularly through a survey and examination of its usage in tezkires (biographical dictionaries), to identify its contextual meanings. In this context, various contextual meanings of the term "mecmua" in tezkires have been identified and example sentences have been provided. Statistical data regarding the usage of the term "mecmua" in tezkires has been evaluated with tables and graphs.

A significant portion of this study has been dedicated to the examination of the 'Alîmî Mecmuası ('Alîmî Anthology). Through this examination it has been suggested that the section containing poems attributed to 'Alîmî, both in terms of organization and content inspires the existence of a divan. The introduction and analysis of the 'Alîmî Divanı ('Alîmî Divan), which could serve as a strong example highlighting the presence of rarely seen divan examples in anthologies have been presented as an example in the study.

In the final section of the article research has been conducted on biographical sources regarding the life of 'Alîmî; however no information or record about the poet has been found. Information about 'Alîmî's real name, the period he lived in, individuals he interacted with and his works has been deduced from his works and shared as findings.

Keywords: *Classical Turkish literature, magazine, divan, 'Alîmî.*

Giriş

“Mecmû‘a, Arapça “cem‘” (toplama, bir araya getirme) kökünden gelip mef‘ûl bâbında müennes (dişil) bir kelimedir. “Toplanmış, bir araya getirilmiş” anlamına gelir. Kütüphanecilik literatüründe mecmuanın karşılığı “derleme”dir” (Köksal 2012: 415). Terim olarak mecmua, değişik türde ürünlerin yanında farklı kişilerin ürünlerini de içeren eserlere denilmektedir (Uzun 2003: 265-268). Mecmualar, diğer müstakil telif eserler gibi belirli bir tertip şekline sahip değildir. Derleyen kişinin ilgi, birikim ve zevkine göre oluşturulan bu tip eserler, tahmin edilemeyen muhtevası ve tarzı sebebiyle her zaman için araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Mecmualardaki bu tahmin edilemez tarz ve muhteva aynı zamanda araştırmacıların çalışmalarını zorlaştıran unsurlardan biri olmuştur.

Mecmualar nazım biçimleri ya da nesirlerden müteşekkil olabilmektedir. Bazen nazım nesir karışık olan derleme türü bu eserler muhteva ve oluşum tarzına göre farklı şekillerde adlandırılıp tasnif edilmektedir. Mecmuaların tasnifi ile ilgili ilk çalışmalar Agah Sırrı Levend ve Günay Kut tarafından yapılmıştır. Levend mecmuaları içeriklerine göre: Nazire mecmuaları, birer antoloji niteliğinde olan mecmualar, risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelenler, aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelenler ve tanınmış kişilerce hazırlanmış birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar olmak üzere 5’e ayırmıştır (Levend 1998: 166). Günay Kut tarafından hazırlanan mecmua tasnifi de Levend’in tasnifine benzer şekilde 5 bölümden oluşmaktadır (Kut 1986: 170).

Mecmua ile ilgili araştırma yapan uzmanlar, içerik ve tertip açısından birbirinden farklı mecmua örnekleri ile karşılaştıktça daha ayrıntılı tasnif yapma ihtiyacı hissetmişlerdir. Yakın dönemdeki tasnif çalışmalarından Mehmet Gürbüz ve Atabey Kılıç’ın tasnifleri kapsam bakımından dikkat çekicidir.

Hatice Aynur ve arkadaşlarının 2011’de hazırladığı *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* başlıklı akademik toplantıda Gürbüz şiir mecmualarını odağa alarak yaptığı tasnifte; şiirlerin şekil özelliklerine göre, temalarına göre, şairlerin mensubiyetine göre, nazire mecmuaları ve herhangi bir mensubiyet

gözetmeksizin şairlerin divanlarını/şiirlerini bir araya getirenler şeklinde mecmuaları 5 ana gruba ve 20 maddeye ayırmıştır (Gürbüz 2012: 97-113). Aynı toplantıda Atabey Kılıç, mecmuaları daha kapsamlı bir şekilde tasnif etmeyi denemiştir. Kılıç mecmuaları; cilt ve tertip hususiyetleri bakımından, şekil bakımından, dil bakımından, muhteva bakımından, şahısların tertip ettiği veya şahıslar için tertip edilen mecmualar olmak üzere 5 ana grupta ve 47 farklı maddede tasnif etmiştir (Kılıç 2012: 75-96).

Derleme türü eserlere yönelik ilginin artması ile birlikte akademik mecmua çalışmalarının sayısında da artış görölmektedir. Ayrıca bu çalışmalarda çeviri yazı ameliyesinden teorik mecmua tartışmalarına ve mecmua türlerinin tespitine dönük bir artış olduğunu da söyleyebiliriz.¹

Klasik Türk edebiyatının kırkambarı olarak ifade edilen mecmualarda edebiyat literatürüne dair olduğuça önemli ve kimi zaman kritik bir konuma yükselen kıymetli bilgiler bulunabilmektedir. Mecmuaların incelenmesi ve değerlendirilmesiyle elde edilen bilgi ve bulgular, Türk edebiyatı tarihi ile ilgili karanlıkta kalmış veya şüphe duyulan kimi hususları aydınlatıcı ve tamamlayıcı olabilmektedir. Örneğin ‘Alimî Mecmuası’nda yer alan bilgilerden yola çıkarak biyografik literatürde ‘Alimî mahlaslı bir şairin, bahsi geçen mecmuanın mürettibinden farklı biri olduğu saptanmıştır. ‘Alimî ile ilgili araştırmalar neticesinde tezkirelerde yer alan Çorlulu ‘Alimî’nin yaşadığı dönemle ilgili bilgilerin tutarsızlığı fark edilmiş ve bahsi geçen kaynaklardaki bilgilerin tashih edilerek güncellenmesi için vurgular yapılmıştır.

Mecmualar, dönemin sosyal ve kültürel eğilimleri konusunda çeşitli veriler sunması bakımından da bir hayli önem taşımaktadır. Zira klasik dönemde mecmualar, eserlerin dolaşıma girdiği bir mecra olarak düşünölebilir. Bu mecra da hangi şairlerin birbirleri ile nasıl bir etkileşim içerisinde oldukları da görölebilir. Bu etkileşimi nazire mecmualarında daha belirgin bir şekilde görmek mümkündür. Bu anlamda tam ve doğru bir tespit yapılabilmesi için aynı dönemde tertip edilmiş mecmuaların incelenip istatistiki verilerinin çıkarılması gerekir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Direkli 2022: 29-32).

Çalışmamızın sınırlarını aşacağı için bu bağlamda bir çabanın ilgili başka araştırmacılar tarafından yapılması umut edilmektedir.

Söz konusu derleme türü eserlerin edebiyat araştırmalarına sağladığı çok sayıdaki katkılardan birisi de daha evvel haberdar olunmayan ya da tespit edilemeyen birçok eser ya da şairlerin tespit edilip gün yüzüne çıkarılmasına imkân vermesidir. Bu itibarla mecmuaların çok önemli taşıyıcı kitaplar olduğunu söylemek mümkündür. Bu katkılardan biri de edebiyatın ana malzemesi olan metinlerin daha doğru bir şekilde inşa edilebilmesi olacaktır. Köksal'ın *Edirneli Nazmî Mecma 'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Metin)* başlıklı çalışmasına göre, mecmuada adı geçmesine rağmen bu güne kadar kaynaklarda adı geçmeyen 71 şairin olduğu, dolayısıyla da birçok manzumenin neşredilmediği tespit edilmiştir (Köksal 2017: 37). Yine İbrahim Direkli tarafından hazırlanan *Musammât Mecmuaları ve Gencîne-i Eş 'âr (Millî Ktp. Yz. A 1641)* isimli eserde yer alan bulgulara göre biyografik kaynaklarda adı bulunamayan 8 divan şairi ve bu şairlere ait pek çok manzumenin varlığı ortaya konmuştur. (Direkli 2022: 114-115). Haddizatında şiir mecmualarına yönelik birçok bilimsel çalışmada benzeri sonuçların ortaya çıkması şaşırtıcı olmayacaktır.

Mecmualar, kimi zaman herhangi bir nüshası ele geçmeyen müstakil eserlerin günümüze taşınmasında da işlev görmektedir. Bir şairin şiir kitabı anlamına gelen divan veya divançeler de mecmualar sayesinde günümüze gelebilen bu türden eserler arasında yer alır. Nitekim kimi araştırmacılar bir bazen de birden fazla mecmuayı kaynak olarak bir şairin divanı ya da divançesi olarak değerlendirilebilecek şiirlerini tespit edip bunları neşredebilmektedirler. Örneğin Ali Nihat Tarlan'ın *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Dîvân Şiiri* isimli çalışması, birden fazla mecmuadan faydalanılarak bir şaire ait şiirlerin derlenmesi yoluyla gerçekleştirilmiş metin neşri örneklerinden birisidir. Yunus Kaplan'ın Edirneli Tiği'nin şiirlerini 70 civarında mecmuadan faydalanarak kaleme aldığı *Dîvânı Meçhul Bir 16. Yüzyıl Şairi: Edirneli Tîğî ve Şiirleri* adlı makalesi de bu duruma örnek gösterilebilir.

Bir veya birden fazla mecmua kaynak alınarak herhangi bir nüshası tespit edilmeyen bir divanın ya da divançenin tespit edildiği örnekler bunlarla sınırlı değildir. Kaplan Üstüner, *Bir Divan Müsveddesi: Silahşor İbrahim Yâver'in Şiirleri* başlıklı çalışmasıyla, Milli Kütüphanede bir

mecmua olarak kaydedilen 06 Mil. Yz. A. 1793 numaralı yazmada, İbrahim Yaver'e ait 264 şiiri tespit edip şairin bir nevi divanını ortaya koymuştur (Kaplan 2015: 278-311). Yunus Kaplan ve Zahide Efe, Fransa Milli Kütüphanesinde "Ancien Fonds Turc 270 ve "Supplement Turc 380" numarasıyla kayıtlı bulunan mecmualardan istifade ederek *Kâtibî (Seydî Ali Reis) ve Dîvânı* adıyla Kâtibî Dîvânı'nın metnini neşretmişlerdir (Kaplan ve Efe 2020: 229-265). Yaşar Aydemir de Makedonya Millî Kütüphanesindeki cönk tarzı bir yazmadan hareketle *Remzî ve Divanı* adlı çalışmasıyla Remzî'nin divanını neşrederek şairin literatüre girmesini sağlamıştır (Aydemir 2016: 11-34). Sadık Yazar, *Kara Fazlı'nın Eserlerine Dair Yeni Bilgiler* başlıklı makalesinde, külliyat tarzı bir mecmuadan yola çıkarak elde ettiği bulgularla Kara Fazlı'nın şiirleri (Divanı) ve eserleri konusunda yeni bilgiler elde etmiştir (Yazar 2017: 525-562). Bekir Belenkuyu, *Ufak Mecmû'a-i şi'r* adlı çalışmasıyla, klasik Türk edebiyatının son dönem temsilcilerinden biri olan Bâhâ mahlaslı Mehmed Bahaeddin'in şiirlerini tespit ederek neşretmiştir (Belenkuyu 2020: 1-36).

Belirtilen örneklerde görüldüğü gibi, mecmuaların literatüre henüz girmemiş klasik şairleri veya onların bilinmeyen müstakil eserlerini tespit edip araştırmacıların istifadesine sunma noktasında önemli bir işlev görmektedir. Bu örneklerden biri de yakın zamanda Talip Çukurlu tarafından neşredilmiş olan *Divançe-i Erşed* (Çukurlu 2023) adlı eserdir. Her ne kadar mecmua türü bir yazmada yer alamasa da klasik Türk edebiyatında henüz literatüre girmemiş müstakil eserlerin mevcudiyetini gösteren özgün bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu makalede söz konusu çalışmalara yeni bir örnek teşkil etmesi amacıyla Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 numarada mecmua başlığıyla kayıtlı yazmada yer alan 'Alîmî mahlaslı şairin şiirleri de bu açıdan değerlendirilecektir. Bahsi geçen mecmuanın 'Alîmî Divanı'nı da ihtiva ettiği ifade edilip klasik Türk edebiyatı literatürüne biyografik ve tarihî açıdan yapabileceği katkılar örneklendirilmeye çalışılacaktır.

1. Tür ve Terim Olarak Mecmua

Mecmualarla ilgili araştırma ve incelemelerde karşılaşılan problemlerden birisi mecmua görünümünde olan veya bu şekilde kütüphane kayıtlarına giren bir mecmuanın derleme yoluyla üretilmiş bir kitap mı yoksa müstakil bir eser mi olduğunu tespit etmektir. Teknik olarak birbirinden farklı yöntemlerle oluşturulan telif veya derleme nitelikli nüshaların birbirinden tefrik edilerek tespit edilmesi önem arz etmektedir. Sağlıklı bir tespitin yapılamaması, araştırmacılar açısından emek ve zaman israfına sebep olacağı gibi eserin değer ve konumunu doğru şekilde tespit etmek açısından da yanılgılara sebebiyet verecektir. Bu itibarla akademik mecmua çalışmalarında evvela mecmua teriminin ifade ettiği anlam dairesi düşünülerek ele alınan yazma nüshanın derleme bir eser olup olmadığı tespit edilmelidir. Tam ve doğru bir değerlendirme için eserin hangi tür bir mecmua olduğu da belirlenip çalışmanın tarzı ona göre şekillendirilmelidir. Zira nesirlerden oluşmuş yazma bir eserin inceleme ve değerlendirme tarzı ile şiirlerden oluşmuş bir yazmanın inceleme ve değerlendirme tarzı farklılık arz edecektir.

1.1. Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Mecmua Terimi

Klasik Türk şairlerinin mecmua kelimesini nasıl kullandıklarına dair bir araştırma yapan Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik, şairlerin mecmuaya değişik anlamlar yüklediklerini, bazen bugünkü anlamıyla derleme eser, şiir antolojisi manasında; bazı beyitlerde şairlerin henüz divan oluşturmadan önce şiirlerini kaydettikleri defter, bazı yerlerde de divan manasında kullandıklarını ifade etmişlerdir (Kurnaz ve Çeltik 2013: 23).

M. Fatih Köksal *Kilisli Lutfullah Hâzım ve Divânçesi (Mecmû'a-i Lutfi)* adlı çalışmasında mezkûr yazmanın mecmua kelimesi ile isimlendirilmiş olmasından mütevellid bu kelimenin kullanımına dair görüşünü dile getirmiştir. Köksal, son dönem şairlerinin şiir defteri veya tomarlarındaki şiirler mürettep değilse buna divan veya divançe yerine mecmua demeyi tercih ettiklerini ifade etmiştir (Köksal 2016: 21).

Sadık Yazar'ın *Şahsi Bir Arşiv Kaynağı Olarak Balıkesirli Râsîh'in Mecmuası: İçerik Analizi ve Derkenar Notları* başlıklı makalesinde ele

alınan mecmuanın 1b yaprağında *Dibâce-i Dîvânçe-i Tevârîh-i Manzûme* başlığında “divançe” kelimesinin kullanıldığı görülmüştür. Eser her ne kadar bir mecmua niteliğinde olsa da müellifi tarafından bir bölümüne divançe denmesi mecmua kelimesi ile divançe teriminin iç içeliğine dair dikkate değer bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır (Yazar 2020: 28-62). Râsîh’in mecmuasına benzer bir mecmua da Konya Bölge Yazma Eser Kütüphanesi BY 5290 numarada mecmua adıyla kayıtlı nüshada görülmektedir. Bu yazmanın ilk yaprağında eserin adı ya da başlığı olarak yazıldığını düşündüğümüz *Dîvân-ı Şem’î ve Ebyât-ı Sâ’ire Mecmu’ası’dur* ifadesi yer almaktadır. Bu başlık bize klasik Türk edebiyatı geleneğinde mecmua ve divan terimlerinin birlikte ya da benzer anlamlarda kullanıldığına işaret etmektedir.

1.2. Mecmua Teriminin Tezkirelerdeki Kullanımı

Mecmua çalışmalarının artmasıyla beraber mecmua nüshalarının tanıtımı, tamamı veya bir bölümünün çeviri yazı neşri gibi çalışmaların yanında, mecmua geleneğine yönelik teorik boyutta da birçok akademik çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu teorik çalışmalardan bir kısmı mecmua kelimesinin bir kavram olarak izahı ve kapsamıyla ilgilidir.

Bir tür mecmua olarak kabul edilen tezkirelerde müellifler, onlarca bazen yüzlerce şair ve eser ile ilgili bilgileri toplayıp derlemekte ve bu eserler hakkında çeşitli değerlendirmelerde bulunmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında tezkire müelliflerinin mecmua kelimesini hangi anlam ilgileri ile kullandığı, kelimenin kapsamını teşhiste belirleyici olacaktır.

Anadolu sahası Türk edebiyatında 16. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar birçok tezkire kaleme alınmıştır. Bu tezkirelerden 26’sı üzerinden yaptığımız araştırmaya göre mecmua kelimesinin 7 farklı anlam ilgisiyle kullanıldığı tespit edilmiştir. Yaygın olarak derleme-antoloji kullanımlarının yanında, sözlük anlamıyla da sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bu iki anlamın yanında sırasıyla divançe-defter-müsvedde, tezkire ve eser-şiir anlamında ve nispeten diğerlerine göre daha az olan külliyyât ve divan manasında da kullanıldığı tespit edilmiştir.

Taranan tezkirelerde², 466 kez kullanıldığı tespit edilen mecmua kelimesi, antoloji-derleme anlamıyla 195 yerde kullanılmıştır. Bu durumda mecmua kelimesinin en sık kullanılan anlam ilgisi antoloji-derlemedir. Aşağıda anlam ilgilerine dair örnekler kullanım sıklığına göre sırasıyla verilmiştir.

Mecmua kelimesinin derleme-antoloji anlamıyla kullanımına dair örnekler:

Şeh-nâmesindeki meşhûr olan ebyâtı bunlardur ki îrâd olındı cönklerde ve mecmû‘alarda ancak bunlara dest-res bulındı (İsen 2017: 168).

Müşârun-ileyh Remzî Efendi’nin bu mecmû‘ada münderic olan âşârı dîvân-ı eş‘âr olmağa mütekâribdür (Kadıoğlu 2018: 489).

Köken anlamı bir araya getirilmiş, toplanmış, bütün, hepsi olan mecmua kelimesinin bu anlam ilgisiyle de sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir. Mecmua kelimesi 121 yerde kök anlamı ile bağlantılı olarak kullanılmıştır ve bu kullanımına dair bazı örnekler şunlardır:

Dîvânçe-i matbû‘ası ile dahi mecmû‘a-i ‘âlemde nâmını ibkâ‘ eylemiştir (Çiftçi 2017: 80).

Mecmû‘a-i ‘aklı bir vech ile perîşân olur ki ... (Kılıç 2018: 436).

En çok kullanılan anlamlardan biri de divançe-defter-müsvedde’dur. Tezkirelerdeki örneklerin bazılarında divançe, müsvedde ve defter anlamlarından tam olarak hangisinin kastedildiği anlaşılabilen kullanımlar olduğu için bu üç anlamı ortak bir kategoride değerlendirmenin daha doğru olacağı düşünülmüştür. 80 yerde kullanılan divançe-defter-müsvedde anlamları ile ilgili örnek ifadelerden bazıları şunlardır:

Niçe Husrev niçe Âşaf niçe Cem yazmışlar

‘Aşş mecmû‘asına defter-i dîvân derler (Kılıç 2017: 111).

Harputlu Hayrî Efendi Hâtıra-i ‘Ahd-i Şebâb nâmıyla bir mecmû‘a-i eş‘âr tertibine muvaffak olduğa...(Karateke 2018: 65). (‘Ahd-i Şebâb adlı eser divançedir.³)

² Taramalar 16. yüzyıl ait 7, 17. yüzyıla ait 5, 18. yüzyıla ait 4, 19. yüzyıla ait 8 ve 20. yüzyıla ait 2 olmak üzere toplam 26 tezkirede yapılmıştır ve bu tezkirelerin künyeleri “Ek 1”de verilmiştir.

³ bk. (Selçuk 2024).

Dîvânçe şeklinde ve Nağme-i Seher isminde ba'zı âşâr-ı edebiyesini câmi' bir mecmû'ası vardır ve matbû'dur (Kutlar Oğuz 2017: 84).

Yapılan taramalar neticesinde mecmua kelimesi 31 yerde eser (yazma nüsha) ya da şiir anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Eser-şiir anlamlarına örnek olacak bazı kullanımlar şunlardır:

Tab'-ı şâ'irânesi gibi hatı da pek güzel olduğundan bir hayli nefis mecmû'alar yazmışdır (Aydemir ve Özer 2019: 125).

Hadîkatü's-Sü'adâ ki Monla Fuzûlî-i Bağdâdî'nün müellefâtından bir mecmû'a-i güzîdedür (İsen 2017: 122).

Tezkire müellifleri, kendi eserlerine ya da diğer tezkirelere bazen mecmua da demişlerdir. 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yazılmış 15 tezkirede 30 farklı yerde mecmua kelimesi tezkire anlamında kullanılmıştır. Mecmuanın tezkire anlamında kullanımına dair bazı örnekler şu şekildedir:

Aña binâ'en bu mecma'-i zırafâ'a yârân-ı suhandân ibrâmı ile erkâm olındı (Solmaz 2018: 196).

İşbu tezkîre tarzında olan mecmû'a-i nefîse'de mu'âsirîn olan şu'arâ-yı nâmdârın gazelleriyle muhtaşar bir terceme-i hâlleri beyân olınmışdır (Öztürk 2018: 16).

Mecmua kelimesinin divan anlamında kullanılan 5 adet örneği tespit edilmiştir. Bu örneklerden ikisi şu şekildedir:

Hafidinden mervî olmak üzere mü'ahhizlerimizin birinde ma'a'l-isti'râb okundığına göre mecmû'a-i eş'ârını ('Ali Çelebi) nâmındaki oğlu İstanbul'a geldiği zamân "‘Âşımî" tahallus ider bir müteşâ'ire ihdâ ve bî-çâre pederinin hayât-ı şâniyesini bu şüretle maḥv u ifnâ eylemişdir (Aydemir ve Özer 2019: 114).

Mecmû'a-i eş'ârını ser-â-pâ mutâla'a eylediğim gibi birçok gazellerini tanzîr ederek... (Kadioğlu 2018: 400).

Mecmua kelimesi 3 yerde külliyat anlamında kullanılmıştır ve bu anlam ilgisine dair örnekler şunlardır:

Mevlânâ ‘Ali Kuşçu yigirmi fenden bir cilde yigirmi metn-i metîn cem‘ idüp aña (Mahbûbü’l-ḥamâ`il Fi Keşfi’l-mesâ`il) tesmiye eyledi. Ol mecmû‘a-i maṭbû‘a ki...(Aydemir ve Özer 2019: 107).

Bununla berâber te’essüf olunur ki bu şâ‘ir-i yegânenin külliyyâtı âşârını muhtevâ elde bir mecmû‘a yokdur (Aydemir ve Özer 2019: 137).

Aşağıdaki tabloda söz konusu tezkirelerde yapılan tarama sonucunda mecmua kelimesinin kaç değişik anlamda ve kaç kez kullanıldığı aktarılmaktadır. Buna göre Antoloji-derleme ibaresinin mecmua anlamında kullanıldığı şeklinin diğerlerinden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır:

	Antoloji - Derleme	Sözlük Anlamı	Divançe- Defter- Müsvedde-	Eser-Şiir	Tezkire	Divan	Külliyat
Kullanılan Tezkire Sayısı	23	20	11	4	15	5	3
Kaç Kez Kullanıldığı	195	121	81	31	30	5	3

2. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 Numarada Kayıtlı ‘Alimî Mecmuası/Divanı

İncelemeye tabi tutulan bir eserin öncelikli olarak üretildiği dönem ve gelenek içerisindeki yazın türü ve varsa kendi türü içerisinde hangi sınıfta yer aldığı tespitini önem arz eder. Oluşturulma şekillerinin “derleme” terimi ile de ifade edildiği mecmuaların çok farklı form ve muhtevada üretildikleri konunun uzmanlarınca bilinmektedir. Son dönemde yapılan akademik çalışmalarda mecmualar teorik açıdan ele alınıp tasnifine dair çabalar bulunmaktadır.

Mecmualara yönelik ilk tasnif çabaları ufuk açıcı olmaları bakımından oldukça kıymetlidir. Daha sonrasında yapılan bu tasnif çabaları içerisinde en geniş kapsamlı olanının Mehmet Gürbüz ve Atabey Kılıç'ın tasnifi olduğunu ifade etmiştik. Herhangi bir yazma eser kütüphanesinde ya da özel bir kütüphanede tespit edilecek veya neşredilecek mecmuaların yeni bir tasnif ihtiyacı ortaya çıkarması muhtemeldir. Klasik Türk edebiyatında derlenmiş tüm mecmualar neşredilip tanıtılncaya kadar da bu tasnif çabalarının devam edeceğini söyleyebiliriz. Nitekim son zamanlarda akademik çalışmalarda konu edinilen ve makalemizin giriş kısmında da vurgulamaya çalıştığımızı şey mecmualarda müstakil telif örneklerinin bulunabileceği konusudur.

Çalışmanın bu bölümünde, Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 numarada yer alan (Kütüphane kayıtlarında Mecmua olarak kayıtlı) yazmanın bir telif türü mü yoksa derleme türü bir eser mi olduğu değerlendirilecektir. Ayrıca eserin nüsha tavsifi ve muhtevasına dair çıkarımlar yapılacaktır.

2.1 Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 Numarada Kayıtlı 'Alîmî Mecmuası'nı/Divanı'nı İsimlendirme Sorunu

Kütüphane kayıtlarına mecmua olarak geçen yazma eserde diğer şairlere ait 9 şiir, şairi tespit edilemeyen 12 şiir ile muhtelif mensur metinler yer almaktadır. Eser, ihtiva ettiği değişik şekillerdeki ürünlerden ve farklı şairlere ait şiirlerden dolayı mecmua özelliği gösterse de yaygın olarak bilinen mecmualardan ayrılan özelliği 'Alîmî'ye ait şiirlerin bir divan hacminde ve niteliğinde olmasıdır.

Eserde 'Alîmî'ye ait şiirlerin önemli çoğunluğu bir arada bulunmaktadır. Bu durum şiirlerin yer aldığı bölümün müstakil bir eser olarak oluşturulmak istendiğine işaret etmektedir. Bu yüzden de yazmayı mecmua olarak mı yoksa divan olarak mı isimlendirmemiz gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Nüshanın genel yapısı ve tertibi dikkate alındığında 'Alîmî'nin şiirlerinin odağa konulduğu ve eserin bu amaçla tertip edildiği tahmin edilmektedir. Nüshada 'Alîmî'ye ait şiirlerin dışındaki kısımlarda yazı karakteri ve sayfa yapısının farklılık arzemesi eserdeki tertibin bozulduğunu ve esere başkalarının eklemeler yapmış olabileceğini göstermektedir.

Nüshanın ‘Alîmî şiiirleri dışındaki kısımlarında sayfa yapıları/düzeni oldukça özensiz ve bazen iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. ‘Alîmî’nin şiiirleri dışındaki yerlerde görülen yazı karakterindeki farklılık ve özensizlik bize mürettibi dışında birilerinin de yazmaya müdahalesini ilham etmektedir. Bu itibarla eser ilk yazıldığı esnada müellif tarafından müstakil bir eser olarak tasarlanmış; fakat daha sonra eklemeler yapılması düşünüldüğü için bazı yerlerde boş sayfalar bırakılmıştır. Bu yüzden de nüshanın ilk etapta/öncesinde bir divan müsveddesi görünümünde olduğu ve henüz müellifin doldur(a)madığı boş sayfaların zaman içinde ilgili ya da ilgisiz başka kişi veya kişilerce doldurulmuş olduğu tahmin edilmektedir.

Mecmuaya ekleme yapan kişiler, eserin miras kaldığı ‘Alîmî’nin evlat ya da akrabalarından biri olabileceği gibi ‘Alîmî sonrasında eserin müstashiblerinden biri de olabilir. Bu iki ihtimal dışında ‘Alîmî’nin de bu eklemelerden bazılarını yapmış olması muhtemeldir zira eser henüz temize çekilmemiş bir tesvid görünümündedir.

Yazmadaki eklemelerden bazılarının mürettip tarafından yapıldığını gösteren örnekler 5a sayfasında yer alan tarih kıtası, fetva ve hadis metinleridir. Bu metinlerle ‘Alîmî şiiirlerinin istinsah edildiği yazı karakteri ve kalem birbirine benzemektedir. 1-12 yapraklar arasında yer alan metinlerin geneli de aynı şekilde mürettip/müstensih hattına benzemektedir.

İncelemeye tabi tutulan ‘Alîmî Mecmuası’na mürettip dışındaki eklemeler için 23b, 28b, 49a-b sayfalarında yer alan metinler örnek olarak gösterilebilir. Bu yapraklarda kullanılan yazı karakteri ile ‘Alîmî’nin şiiirlerinde kullanılan yazı karakterlerinin farklı olduğunu görmekteyiz.

Nüshanın farklı ürünler içeren yapısı aynı zamanda eseri kütüphane sistemine kaydederken de sorun teşkil etmektedir. Bu sorunun çözümü için benzerini başka yazma eserlerin kayıt bilgilerinde de gördüğümüz, bir eserin birbirinden farklı her bir bölümü için aynı demirbaş numarası ile birlikte bölüm numaralandırmasının da yapılması makul bir çözüm olarak görünmektedir. Gerekli görüldüğü takdirde her bölüm için ayrı bir isimlendirme yani eserin nesirlerden ve ‘Alîmî’ye ait olmayan şiiirlerden oluşmuş ilk bölümü için 10201/1 numaralandırması yapılarak bu bölüme mecmua, ‘Alîmî’ye ait

manzumelerin bulunduğu ikinci bölümü için 10201/2 numaralandırması yapılarak bu bölüme de ‘Alimî Divanı denmesi sorunun çözülmesi için bir yöntem olarak görülebilir. Bu yöntem her biri birer hazine değerinde olan kültürel varlıklardan biri olan ‘Alimî Divanı’nın adlandırılma farkı ya da hatasından dolayı okuyucu/araştırmacıların dikkatinden kaçmasına ve hatalı bir şekilde değerlendirilmesine de engel olacaktır. Nitekim mecmuanın bulunduğu yazma eser kütüphanesinde musammat mecmualar üzerine yaptığımız araştırmada mecmua adıyla kayıtlı eseri inceleyince ‘Alimî adlı şairin şiirlerinin oldukça fazla olduğu dikkatimizi çekmiştir. Bu sayede şiirlerine tesadüfen rastladığımız 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başlarında yaşamış bir divan şairinin adının ve divanının kaybolması da engellenmiştir. Şairle ilgili bir kısım tezkire türü biyografik eserlerde yapılan araştırmada ‘Alimî adlı şaire ve bu mecmuadaki eserin izine rastlanılmamış, bu nedenle eldeki yazmanın tanıtılması gerektiğine karar verilmiştir.⁴

‘Alimî’ye ait manzume sayısı ve manzume çeşitliliği, eserin bir divan meydana getirmek amacıyla tertip edildiğini düşündürmektedir. Makalede ele alınan yazma içerisinde ‘Alimî’ye ait 13 farklı nazım biçimiyle yazılmış toplam 167 manzumenin yer alması da yazmanın bir divan tertip etmek amacıyla tahrir edildiğini işaret etmektedir. Ayrıca nüshada yer alan şiirlerin musammat nazım biçimlerinden gazele doğru sıralanmış olması klasik divan tertibini anımsatmakta; ancak şiirlerin kafiye harflerine göre sıralanmaması bu duruma ters düşmektedir. Buna rağmen eserin henüz tamamlanmamış bir divan görünümünde olması nazar-ı dikkatten kaçmamalıdır.

Yazmanın muhtelif yerlerinde divan terimi ve divan tertip etme ifadesinin kullanılmış olması da şairin bir divan meydana getirmek amacını gösteren ipuçlarındandır. Nüshanın 34a sayfasında yer alan muhammesin ikinci bent üçüncü mısraında “Durup şaf şaf habes hindûların zeyn itdi dîvânı”, 36a’da 2. şiirin 3. mısraında “Neylerem evşâfuñı tertîb-i dîvân itseler”, 42a’daki murabbain 4. bent 2. mısraında “Kim ide ‘işkuñ ile tertîb-i dîvân-ı güzîn” ve 91a 2. gazelin son beyti ikinci mısraında “Pür nazm-ı mu‘abber der-i dîvânuña bâ‘is” ifadeleri

⁴ ‘Alimî Ahmed’in Hayatı başlığında hangi tezkirelerde tarama yapıldığına dair dipnot verilmiştir.

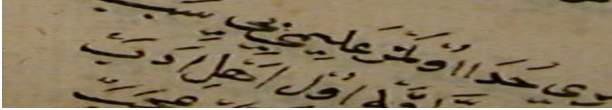
geçmektedir. Bu mısralarda geçen divan ve tertip terimleri şairin divan geleneğine vakıf olduğunu ve divan tertip etme amacı taşıdığını işaret etmektedir. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi 10201 numarada kayıtlı derleme türü bu eserin künye bilgilerine dair veriler de oldukça sınırlıdır.

Eserin künyesine dair kesin bilgiler elde edilememesine rağmen metin içi ve metin dışı verilerden elde edilen bulgulara bağlı olarak eserin yazarı, hayatı ve yazıldığı tarihe dair kanaatimiz ifade edilecek, eserin nüsha tavsifi ve muhtevasına dair bazı çıkarımlar yapılacaktır.

2.2. ‘Alîmî Ahmed’in Hayatı⁵

Biyografik kaynaklarda hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan ‘Alîmî hakkında verilecek bilgiler şairin divanından elde edilen bilgilerle sınırlıdır.

‘Alîmî mahlası farklı okumalara ya da benzer şair isimleri ile karıştırılmaya müsait olsa da yazmadaki hemen her şiirde mahlas ‘Alîmî okunacak şekilde yazılmıştır. Ayrıca 29a, 30a, 31a ve 32a sayfasında murabba biçimindeki şiirler harekelenerek yazılmış ve mahlaslar da ‘Alîmî okunacak şekilde imla edilmiştir:

Aşağıda örnek olarak verilen beyitte görüleceği gibi vezin dikkate alındığında da şairin mahlası ‘Alîmî şeklinde imla edilmelidir.⁶

İy ‘Alîmî ça ‘n-1 a ‘dâ sînemüz itdi hażîn

⁵ ‘Alîmî’nin hayatına dair araştırmalar Ahmet Yesevi Üniversitesinin öncülüğünde hazırlanan *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* adlı internet sitesi ve *Mecmua Teriminin Tezkirelerdeki Kullanımı* başlıklı bölümde kullanılan 26 tezkirede ‘Alîmî’ye dair taramalar yapılmıştır. Ayrıca Yekta Saraç’ın hazırladığı *Osmanlı Müellifleri (Bursalı Mehmed Tahir)*, Mustafa Koç’un hazırladığı *Tuhfe-i Hattâtîn (Müstakim-zâde)* ve Ramazan Ekinci’nin hazırladığı *Vekâyi’u’l-Fuzalâ: Şeyhî’nin Şakâ’ik Zeyli* adlı eserlerde de taramalar yapılmış ve ‘Alîmî’ye dair bilgilerin kullanıldığı eserler yeri geldikçe kaynak olarak gösterilmiştir.

⁶ Mehmet Güler, mezkûr eserinde biyografik kaynaklarda ‘Âlemî, ‘Âlimî, ‘Alîmî ve ‘İlmî şeklinde yazılan mahlaslarla ilgili karışıklığa ve bilgi yanlışlarına değinmiştir. Geniş bilgi için bakınız (Güler 2015: 128-130).

Böyle kısmet eylemiş *ķassâm-ı ķudret iy güzîn*

Tezkire türü biyografik eserlerde ‘Alîmî mahlaslı şairler araştırıldığında ‘Alîmî, ‘Alemî, ‘İlmî mahlasları karşımıza çıkmaktadır; ancak incelemeye tabi tutulan eserin mürettibi/müellifi olan ‘Alîmî ile mahlas ve yaşadığı zaman açısından muvafık görünen ‘Alîmî’nin aradığımız kişi olmadığı kanaatindeyiz. Zira yaşadıkları dönem ve asıl adları itibari ile birbirinden farklılık göstermektedir.

Tezkirelerde adı Çorlulu Kasım Efendi olarak geçen ‘Alîmî’nin çalışmamıza konu olan ‘Alîmî Ahmed ile yakın dönemde yaşadığı ifade edilmektedir. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* projesi kapsamında oluşturulan online sözlükte, “‘Alîmî” (Çorlulu Kasım Efendi) maddesinde şairin h.1137/m.1725 senesinde vefat ettiği görülmektedir (Kesik 2024: ‘Alîmî Mad.). Madde yazarı bu bilgiyi Müstakim-zâde Süleymân’dan aldığını ifade etmiştir. Ayrıca bu maddeyle ilgili olarak *Rıza Tezkiresi*’ne başvurulduğu da ifade edilmiştir. Gencay Zavotçu’nun *Rıza Tezkiresi* neşrinde yer alan ‘Alîmî ile ilgili bilgiler *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’ndeki bilgilerle karşılaştırıldığında bilgilerin tashih edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Tezkirenin h.1050/m.1640-1641 senesinde yazıldığı (Zavotçu 2017: 4) bilindiğine göre ‘Alîmî’nin h.1137/m.1725’te vefat etmiş olması oldukça zor bir ihtimaldir. Aynı tezkirede ‘Alîmî’nin Ergene kasabasındaki Sultan Murad Cami-i Şerifinin tecdidi için h.1031 tarihini düşürdüğü bir beyti de bulunmaktadır (Zavotçu 2017: 172). Yaptığımız araştırmaya göre cami h.847/m.1443 senesinde yapılmış, h.1031/m.1622’de tamir görmüştür. Tüm bu bilgiler değerlendirildiğinde ‘Alîmî’nin h.1137/1725 senesinde ölmüş olması pek mümkün görünmemektedir. Yaklaşık bir asır önce yazılmış bir tezkirede aynı şairin adı ve şiirlerinin yer alması da kanaatimizi güçlendiren unsurlardandır. Bu durumda ‘Alîmî’nin vefat ettiği yıl *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’nde ifade edildiği gibi h.1137/m.1725 değil *Rıza Tezkiresi*’nde ifade edildiği gibi h.1037/m.1628 olmalıdır (Zavotçu 2017: 172).

TEİS’te de yer alan bir başka bilgi ise Müstakimzâde Süleymân’ın ‘Alîmî’nin vefatına 1137 tarihini düşürmüş olmasıdır (Kesik 2024: ‘Alîmî mad.). Müstakimzâde’nin Mostafa Koç tarafından hazırlanan *Tuhfe-i Hattâtîn* adlı eserinde “Kâsım-ı ‘Alîmî” maddesi (Koç 2011: 639) kontrol edildiğinde görülmüştür ki ‘Alîmî ile ilgili bilgileri Şeyhî’nin *Vekâyi ‘u’l-*

Fuzalâ adlı eserinden almıştır. *Vekâyi ‘u’l-Fuzalâ*’da ‘Alîmî ile ilgili bilgilerin kontrol edilmesi neticesinde vefat tarihi 1137 değil de 1037 görülmektedir (Ekinci 2018: 401). Bu bilgi yukarıda bahsi geçen *Rıza Tezkiresi* ile de muvafakat göstermektedir. Şeyhî’nin eserinde ‘Alîmî’ye ait olarak gösterilen beyit, makalemizde incelemeye tabi tuttuğumuz ‘*Alîmî Divanı*’nda yer almamaktadır. Ayrıca Şeyhî’nin mezkûr eserinde ‘Alîmî Kâsım Efendi’nün ferzend-i ercmendi diye tabir edilen Vehbî İbrâhîm’in de 1056’da vefat ettiği bildirilmektedir (Ekinci 2018: 625). Bu durumda oğlu 1056’da vefat eden ‘Alîmî’nin 1137 değil de 1037’de vefat etmiş olması daha makul görünmektedir.

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak biyografik kaynaklarda adı geçen “‘Alîmî” (Çorlulu Kasım Efendi) ile Konya’daki Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesinde eserini elde ettiğimiz ‘Alîmî’nin aynı kişi olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada ele alınan ‘Alîmî’nin biyografisine dair bilgiler eserinden elde edilen verilere göre ifade edilmiştir. Asıl adının Aḥmed olduğu 85a’da sayfanın üst kısmında yer alan ‘Alîmî’nin kendi mühründeki “‘Alîmî Aḥmed...” ifadesinden

anlaşılmaktadır ().

Şairin doğum ve ölüm zamanına dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır; ancak bu makalede incelemesini yaptığımız nüshada yer alan bazı tarih manzumeleri ‘Alîmî’nin 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın ilk yarısında hayatta olduğunu işaret etmektedir. ‘Alîmî Divanı’nda h.1108/m.1698’den h.1131/m.1719’a kadar tarihlenen manzumeler vardır.⁷

Yukarıda bahsi geçen bu tarih manzumelerinden biri 96b’de yer alan Sultan I. Mahmud’un doğumu için yazılan kıtadır. Şiirin altında sene h.1108/m.1696 yazılmaktadır. Bu tarih kıtası bizlere ‘Alîmî’nin yaşadığı döneme işaret eden eldeki en erken veriyi sunmaktadır. Aynı sayfada h.1101 ve h.1103 tarihli kıtalar bulunsa da bu şiirlerin başlığı bulunmadığı ve şiirde ‘Alîmî mahlası yer almadığı için ‘Alîmî’ye ait olduğuna dair kesin bir kanaate varılamamıştır.

Diğer bir tarih kıtası da 3a’da iki beyitlik bir manzumedir. Şiirin altında “Tahrîr şüd zî-ğam-ı yârânî ‘Alîmî Efendi” ifadesi ve “13

⁷ Daha öncesine tarihlenen manzumeler de mevcuttur fakat onların ‘Alîmî’ye ait olup olmadığı kesin değildir.

Cemâziye'l-evvel h.1111/m.1699" tarihi bulunmaktadır. Bu şiir başlığından 'Ömer adlı şairin 'Alîmî'nin akranı ve dostu olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin 84a sayfasında 'Alîmî'ye ait olan "Târîh-i Muhammed Sa'îd Ebî Seyyid 'Abdurrahmân Efendi 'İyânî/'Ayânî" başlıklı şiirin altında "14 Safer Perşembe h.1131/m.1719" tarihi bulunmaktadır.⁸

11a'da yer alan "Târîh-i Mevlid-i Seyyid Muhammed Emîn" başlıklı şiir, mahlas beytinden anlaşıldığı kadarıyla 'Alîmî'nin şiiridir. Şiirin altında sene h.1131/m.1719 yazmaktadır. Bu itibarla Seyyid Muhammed Emîn doğduğunda ya da en azından sonrasında 'Alîmî'nin hayatta olduğunu düşünebiliriz.

Nüshanın 11b sayfasında yer alan "Târîh-i Merdümî Efendi" başlıklı şiir Seyyid Muhammed Emîn'in viladeti için yazılmıştır. Şiir "İy muhibb-i şâdıkhüm cânüm 'Alîmî müjde-bâd" şeklinde başlamakta ve Merdümî, 'Alîmî ile olan ilişkisini ve yakınlığını ifade etmektedir. 'Alîmî'nin Merdümî adlı şairle aynı dönemde yaşadığı ve tanıştıklarına dair bu veriler 'Alîmî'nin hayatını da aydınlatmada ipuçları taşımaktadır. Bu itibarla tezkirelerde yaptığımız araştırmalar neticesinde yazmadaki tarih manzumesinin şairi Merdümî ile ilgili herhangi bir bilgi ya da belgeye ulaşılamamıştır. Hayatı hakkında tezkirelerde sınırlı olarak bilgi bulabildiğimiz bir başka Merdümî'nin ise bahsi geçen Merdümî'den yaklaşık yüz altmış yıl önce (h.971/m.1563-64'te) vefat ettiği görülmektedir (Açıkgöz 2017: 295).

Merdümî ve Seyyid Muhammed Emîn hakkında bulunabilecek bilgiler 'Alîmî adlı şairin de hayatına dair önemli ipuçları vereceğinden oldukça kıymetlidir. Şimdilik yapılan araştırmada 'Alîmî Mecmuası'ndaki mezkûr bu iki isimle biyografik kaynaklarda yer alan isimler bağdaştırılamamıştır. Merdümî ve Seyyid Muhammed Emîn adlı kişilerle, dolayısıyla da 'Alîmî ile ilgili bu belirsizliğin elinde bilgi, belge bulunan herhangi bir okuyucu/araştırmacı tarafından ilerleyen zamanlarda giderilmesini umut etmekteyiz.

Yaptığımız araştırmaya göre edebiyat tarihi literatürüne giremediğini tahmin ettiğimiz 'Alîmî'nin nereli olduğuna ve nerede

⁸ Ulaşabildiğimiz tezkirelerde yaptığımız araştırmaya göre 'Alîmî ile aynı dönemde yaşamış 'İyânî/'Ayânî isimli şair tespit edilememiştir.

yaşadığına dair kesin bir bilgi ya da belge bulunamamıştır. Sadece eserin Konyada bulunan Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesinde yer alması ve zahriyesinde yer alan “Konevî Hafız Süleymân” ve “Konya Mahallinde” ifadelerinde geçen Konya kelimesinin şair ile ilişkili olabileceği zayıf sayılamayacak bir karine olarak akılda tutulmalıdır.

Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 numarada kayıtlı yazma eserden elde edilen verilere göre ‘Alimî’nin yaklaşık olarak on yedinci yüz yılın son çeyreği ile on sekizinci yüz yılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilmektedir. ‘Alimî’nin çalışmamıza konu edindiğimiz ve içerisinde divanı da bulunan mecmuasından başka herhangi bir eseri bilinmemektedir.

2.3. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 Numarada Kayıtlı ‘Alimî Mecmuası’nın Nüsha Tavsifi

Eser kahverengi meşin kapaklıdır. Dikişleri yıpranmış olan eserin dış kapağının restore edilmesi gerekir. Yazmanın genel durumu iyi ve okunabilir olsa da bazı yerlerde nemlenmeden kaynaklı bozulmalar bulunmaktadır. Eser sarı renkli kağıt üzerine nesih hatla yazılmıştır. Muhtelif satır sayılarının kullanıldığı yazmada zencirek, cetvel, değişik renkte kalem vb. herhangi bir süsleme aracı kullanılmamıştır.

Nüshanın iç kapağındaki vikâye sayfasında “Mecmû‘a” kelimesi kayıtlıdır. Vikâye yapraklarında yer alan bilgilerin ‘Alimî ile ilgili olup olmadığı tespit edilememiştir. Zira buralarda kullanılan yazı karakteri ile mecmuanın ana kısımlarında kullanılan yazı karakteri aynı değildir. Burada bulunan bilgilerin de eser ya da şairle ilgisi tespit edilememiştir.

105 yaprak olarak tasarlanmış ve numaralandırılmış olan eserin 12b, 15b, 16b, 17b, 18b, 19b, 24b 25b, 26b, 29b, 30b, 31b, 32b, 33b, 34b, 35b, 36b, 38b, 39b, 40b, 42b, 48b, 50a, 51a, 52a, 52b 53b, 54b, 55a, 55b, 57a, 57b, 60a, 60b, 61a, 61b, 63a, 63b, 65a, 65b, 66a, 66b, 67a, 68a, 72a 72b, 74a, 75a sayfaları boştur.

Nüşhada numaralandırma alışık olduğumuzun dışında vikaye sayfasından sonraki ilk sayfaya değil de yaprağın arka kısmına yapılmış ve nüshanın tamamında aynı şekilde devam etmiştir.

Yazmada numaralandırmanın ne şekilde yapıldığını gösteren ilk yaprak.

Mecmuanın Ia sayfasında bazı borç kayıtları yer alır. Bu anlamda, “Evliyâ Efendi’nin orta pâresini beyân ider.”, “Konevî Hâfız Efendi’nün kömür pâresini beyân ider.”, “Konevî Hâfız Efendi Süleymân” gibi ifadeler ve bazı matematiksel hesaplar sayfanın üst kısmına yazılmıştır. Hafız Süleyman ismi mecmuanın 93b sayfasında yer alan mühürde de bulunmaktadır. Ia’da sayfanın alt kısımlarında yer alan üç satırlık kayıta da “Bâ’is-i ‘ilm u haber oldur ki Konya mahallâtından fülân mahallede fülân oğlunuñ ... cem’i olduğundan iki kaçtan-ı ... lüzümü olduğundan işbu bir kıt’a ruḥşat tezkiresinüñ i’tâsıyçün ... ‘ilm u haber taḥrîr u taḥmûr-i i’tâ kıldı.” şeklinde “12 Safer (11/12)85” tarihli bir kayıt vardır. Ib’de yine bir borç kaydı haricinde Arapça birer beyit ile Türkçe bir dörtlük kayıtlıdır. Ia’da “Kâsım Çelebi’den aldığım dükkânun şâhidleridür” başlığı altında beş kişinin ismi kaydedilmiştir. Aynı sayfada güneş resmine benzer bir resmin birkaç defa çizildiği görülmektedir.

Ib’den itibaren başlayan mecmuada şiirler dışında ilaç tarifleri, dua ve fetva türü metinler de yer almaktadır. 105. yaprakta “Cümlesi yüz beş yaprak üzre” ifadesi bulunmaktadır. 105. yapraktan sonrasında numaralandırılmamış bir yaprak bulunmakta ve bu yaprakta bazı bilgiler yer almaktadır; ancak bu bilgilerin müerettiple ilgisi tespit edilememiştir. Son yaprakta yer alan bu yazı şöyledir: *Tencere, tava; minder, tencere bir yerde. Aşağısındaki satırda da şu ifadeler yer almaktadır: Benüm birâderüm Muhammed ağa. Biz bu tarafta Kavâla’da Muhammed ‘Alî Paşa Efendi’ müzüñ medresesinde sâkin olduk. Kerem idiüp bizüm eşyâyı göndersin. Şanduk içinde ne ki var ise göndersin. Yaşaduk, yorgan, minder.*

Yazmanın nüsha başı ve nüsha sonu istinsahları şu şekildedir:

Nüsha başı: ... gün toğmadan tahta kehlesiçün âbdest ile bu nüshayı taḥrîr idiüp sâkin oldukları dâr u süknânın üst eşîğine yapışdıralar. Bi-iznillâhi te’âlâ tahta kehlesi helâk ola.

Nüsha sonu: *İy gönül hakka ‘ibâdet kıl mübârek cum ‘a günü*
Zikr ile kalbüñ pasını sil mübârek cum ‘a günü

Mecmuanın kim tarafından oluşturulup yazıldığına dair açık bir bilgi bulunmasa da ‘Alîmî’ye ait 40 şiirin başlığında geçen “li-muharririhî” ifadesine bakılırsa mecmuanın ‘Alîmî tarafından oluşturulup yazıldığı düşünülebilir.

2.4. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 Numarada Kayıtlı ‘Alîmî Mecmuası’nın Muhtevası

İncelemeye tabi tutulan ‘Alîmî Mecmuası 105 yapraktan oluşmakta ve nazım nesir karışık bilgiler içermektedir. Manzum eserlerin büyük çoğunluğu ‘Alîmî mahlaslı şaire ait şiirlerdir. Mensur metinler içerisinde ise ilaç ve macun tarifi, herhangi bir alış verişe dair kayıtlar, bir kısım fetvalar ve bazı dualar barındırmaktadır.

Eserin 1-12. yaprakları arasında saçkıran, frengi hastalığı gibi bir çok ilaç, berş-i latîfî ve berş-i rahikî gibi macun tarifleri ve bazı durumlara iyi geleceği ifade edilen dualar ve tarih manzumeleri yer almaktadır. Dördüncü yaprakta tarih başlıklı on bir bentten oluşan bir müseddes ve 4, 11a ve 11b yapraklarında üç adet tarih kıtası yer almaktadır. On birinci yaprakta ayrıca münacaat başlıklı bir murabba da bulunmaktadır. 1-12. yapraklar arasında yer alan metinlerden 11a’daki ‘Alîmî’ye, 11b’deki Merdümî’ye ait tarih kıtalarıdır ve her ikisi de Seyyid Muhammed Emin’in 1131’de dünyaya gelmesi ile ilgilidir.

Mecmua, 12. yapraktan itibaren hem tertip bakımından hem de muhteva bakımından farklılık göstermektedir. 12-48 ve 78-96 yapraklar arasında ‘Alîmî’ye ait şiirler bulunmakta ve bu bölümdeki şiirler musammattan gazele doğru sıralanmaktadır. Bu kısımlarda yazma daha düzenli ve tertipli bir görünüm arz etmektedir. Mecmuanın toplam 54 yapraktan müteşekkil bu bölümünde yer alan ve genellikle bir arada bulunan ‘Alîmî’ye ait şiirler bir divan hacmi ve niteliğindedir.

‘Alîmî’ye ait kişisel mecmua da diyebileceğimiz yazmada beyit ve bent birimli 12 farklı nazım biçimi yer almaktadır. Bu nazım biçimlerinden 102’si gazel, 47’si murabba, 9’u kıta, 8’i muhammes, 4’ü müseddes, 4’ü tahmis, 2’si kaside, 1’i terkeb-bent, 1’i müsemmen, 6’sı

beyit, 3'ü koşma ve 2'si türkü olmak üzere toplam 189 manzume yer almaktadır. Bu manzumelerden 167'sinin başlığında ya da en azından mahlas beytinde 'Alîmî ismi bulunmaktadır. Geriye kalan manzumelerden 14'ünde isim ya da mahlas bulunmazken diğer şairlere ait manzumelerin sayısı da 9'dur. Aşağıda Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 numarada kayıtlı eserde yer alan manzumelerin şairlere göre dağılımını gösteren tablo yer almaktadır:

Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 Numarada Kayıtlı Eserde Yer Alan Şairler ve Nazım Biçimleri													
Şair Adı	Gazel	Kaside	Kita	Murabba	Muhamme	Tahmis	Müseddes	Müsemme	Terkib-	Beyitler	Türkü	Koşma	Toplam
'Alîmî	96		5	43	8	4	3	1	1	6			167
Bâkî		1 ⁹											1
Nesîmî	1	1											2
Niyâzî	1												1
Şem'î	2												2
'Aşık 'Ömer				1								1	2
Kul Mustafa												1	1
Şairi Belli Olmayan Şiirler	2 ¹⁰		4	3			1				2	1	13

⁹ 48a'da yer alan bu şiir Bâkî Divanı'nda 16. kasidenin 1,3,4 ve 5. beyitleridir. bk. (Küçük 2015: 37).

¹⁰ Her iki şiir de Gazel-i nâkıstır.

Toplam Sayıları	Şiir	102	2	9	47	8	4	4	1	1	6	2	3	189
-----------------	------	-----	---	---	----	---	---	---	---	---	---	---	---	-----

Yukarıdaki tablo dikkate alındığında görülecektir ki ‘Alîmî’nin şiirleri yazmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu şiirlerin olduğu kısmın tertibi ve düzeni de göz önüne alındığında mürettibin yazmaya kendi eserlerini kaydetmek istediği açıkça anlaşılmaktadır. Bu itibarla mecmuanın ‘Alîmî şiirlerinin yer aldığı bölümüne ‘Alîmî Divanı denilmesi yazmayı daha kolay değerlendirme ve anlama fırsatı sağlayacaktır.

‘Alîmî Divanı’nda yer alan nazım biçimleri aruz vezni bağlamında incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır. Klasik Türk edebiyatının aruz vezni kullanımındaki genel eğilimine paralel olarak 73 manzumede remel bahrinin (Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün) kullanıldığını görmekteyiz. Şairin bu bahri kullanmadaki oranı yüzde 42,5’tir. Remel bahrini en yakın takip eden hecez bahri (Mef‘ûlü mefâ‘îlü mefâ‘îlü fê‘ûlün) 46 manzumede kullanılmıştır. Bu bahrin yazmada yer alan ‘Alîmî şiirlerine oranı yüzde 26,5’tir. Şairin bütün şiirlerinde kullanılan vezni gösteren tablo aşağıdadır:

'Alimî Divanı'nda Yer Alan Nazım Biçimlerinin Aruz Veznine Göre Dağılımı ¹¹											
Bahir Adı	Mrb.	G	K	Muh.	T	Müsd.	Müsm.	Tb.	B	Adet	Yüzde
Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	43	16	4	3	2	1	1			70	% 42
Mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fê' ulün		45	1							46	% 27
Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün		7			1			1	6	15	% 9
Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün		22		5	1	2				30	% 18
Mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fê' ulün /Mef' ulü fe' ulün		5								5	% 3
Müfte' ilün müfte' ilün müfte' ilün müfte' ilün		1								1	% 1

Klasik Türk edebiyatında ortalama nazım birimi sayıları nazım biçimlerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin gazeller genellikle 5 ile 7 beyitten oluşurken (Kurnaz ve Çeltik 2010: 53) kıtaların 2 (Kurnaz ve Çeltik 2010: 290), murabbarın da 5 bentten (Cengiz 1986: 300) oluşmaları daha fazladır. Muhammeslerde 5 bentli olanların diğerlerinden daha fazla olduğunu muhammesler üzerine müstakil bir çalışma yapmış olan Mustafa Erdoğan tespit etmiştir (Erdoğan 2002: 44).

¹¹ Tabloda kullanılan kısaltmaların açılımı: Mrb: Murabba; G: Gazel; K: Kıta; Muh: Muhammes; T: Tahmis; Müsd: Müseddes; Müsm: Müsemmen; Tb: Terki̇b-bent; B: Beyit.

‘Alîmî Divanı 3, 4, 5, 6, 7 beyit ve bent birimli şiirler barındırmaktadır. Bu şiirler içinde 4, 5 ve 7 beyit ve bentli olanlar daha fazladır. Nazım birimi 5 olan şiirlerin sayısı 107’dir ve bunların 88’i gazeldir. Murabбалarda ise 4 bentli olanların sayısı daha fazladır. Divanda yer alan 43 murabbadan 3’ü 5 bentli iken 40’ı 4 bentlidir. ‘Alîmî Divanı’nda yer alan bütün nazım biçimlerinin nazım birimi sayılarını gösteren tablo aşağıdadır.

‘Alîmî Divanı’nda Yer Alan Nazım Biçimlerine Göre Nazım Birimi Sayıları																
Beyitlerle Kurulanlar							Bentlerle Kurulanlar									
Gazel ve Müstezat		Kıta					Beyitler	Murabba		Muhammes		Müseddes	Müsemmen	Tahmis		Terkib-bent
5 Beyit	7 Beyit	3 Beyit	5 Beyit	6 Beyit	7 Beyit	4 Bent		5 Bent	4 Bent	5 Bent	5 Bent	5 Bent	4 Bent	5 Bent	7 Bent	
88	8	1	2	1	1	6	40	3	1	7	3	1	1	3	1	

Tablodan anlaşıldığı kadarıyla murabba dışındaki nazım biçimlerinde nazım birimi sayısı genel kanaate uygundur. Murabбалarda ise genel kanaate göre 5 bentli olanların sayısı daha fazla olmasına rağmen ‘Alîmî Divanı’nda 4 bentli murabбалarın sayısı 5 bentli olanlara oranla oldukça fazladır.¹² Bu durum şairin kendi özel tercihi olabileceği gibi, şiirin yazıldığı dönemin özellikleri ile de ilişkili olabilir.

Yazmanın son bölümünde de ‘Alîmî’nin şiirleri dışında metinler bulunmaktadır. 96b’de 5 adet şairi belli olmayan tarih manzumesi yer almaktadır. 97 numaralı yaprakta kime ait olduğu tespit edilemeyen şecere veya künye tarzı bilgiler yer almaktadır. 98 numaralı yaprak kopmuş olmalı. 99-104 numaralı yapraklarda da miras ile ilgili fikhî meselelere dair soru-cevap tarzında bir metin bulunmaktadır. 105. yaprakta “Cümlesi 105 kâğıt üzere” yazısı bulunmaktadır.

¹² bk. (Saraç 2010: 112) , (Cengiz 1986: 300).

‘Alîmî’nin kişisel mecmuası denilebilecek bu yazma eserin bazı yapraklarında muhtemelen eserin müstashiplerine ait mühürler yer almaktadır. Bu mühürlerden 11b, 86a, 87a, 87b, 89a, 90a numaralı sayfalarda yer alanlar okunamamıştır. 82b’de yer alan mühür’de “Be-câh-ı min ... Ruğu’l-emîn ... Murad Muḥammed Emîn h.1234” yazılmaktadır. Aynı mühür 84b’de de bulunmaktadır. 85a’da yer alan mühür mecmuanın mürettibi olduğunu düşündüğümüz ‘Alîmî’ye ait olmalıdır. Zira mühürde okunabildiği kadarıyla “Dâ’im ister Luṭfuñ ... ‘Alîmî Ahmed” yazılıdır. 86b’deki mühürün üzerinde “Luṭfuña ... ola yâr-ı İbrâhîm” yazılıdır. 93. yaprakta yer alan mühürlerden biri ‘Alîmî Ahmed’in biraz önce de bahsedilen mührüdür. Aynı sayfadaki diğer mühürde de “Seyyid Ḥâfız Süleymân Konevî” yazılmaktadır. Aynı yaprakta yer alan 4 tane mühür okunamamıştır.

Örnek Manzumeler:

Münâcât¹³

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1

Ağlayu geldük ṭapuña ğarḳ-ı ‘isyân pür melâl
Dilerüz senden meded yâ rabbenâ şubḫ u leyâl
Tiğ-i ḳahruñla helâk ola ‘adüvvî bed-fi‘âl
‘Asker-i İslâma nüşret vir kerem-i zü’l-celâl

2

Ol resül-i faḫr-i ‘âlem ḫurmet için yâ Rahîm
Eyle mesrûr ümmetân-ı Muştafâyı yâ ‘Alîm
Tâc u taḫtın ... u tâlân idüp yiren le‘îm
‘Asker-i İslâma nüşret vir kerem-i zü’l-celâl

3

Dergehüñe yüz sürüp vaḳt-i seḫer şübyân-ı pāk
Ḥâzretüñe yalvarup eyler du‘âlar sine-çâk
Mü`minin el ḳaldırup âmin didükçe derd-nâk
‘Asker-i İslâma nüşret vir kerem-i zü’l-celâl

¹³ 11b.

4

Ceyş u İslâma olup cünd-i ricâlullâh mu‘în
Pây-mâl u kahr ola her dem girüh-ı müşrikîn
Şâd olalar fetḥ-i naşruñla camî‘-i müslimîn
‘Asker-i İslâma nuşret vir kerem-i zü‘l-celâl

5

Nüh-ı Nâcî ‘nüñ iden a‘dâsını iğrâķ-ı tām
Nâr-ı Nemrüd‘ı kılan İbrâhim‘e berdu‘s-selâm
Zât-ı pāk-ı Muştafâ‘ya itdügin ḥaķķ-ı kelâm
‘Asker-i İslâma nüşret vir kerem-i zü‘l-celâl

Güfte-i ‘Alimî¹⁴

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1

Gel yiter ‘uşşâķa cevruñ nâzenîñ inşâfa gel
Büy-ı ‘anber kâkülin ḥablü‘l-metîn inşâfa gel
Bir şeb-i zülmetde ḳaldı ‘âşık-ı bi-çâreler
Vech-i pâküñ kılmı mu‘ayyen meh-cebin inşâfa gel

2

Nâr-ı ‘ışķuñla yanar pervâne-veş çok mübtelâ
Bî-terahḥüm rahme gel lâyık degül bu iddi‘â
Derc olup dervîşüñe rûlar sürüp mir ü gedâ
İtmede her rûz u şeb âh u enîn inşâfa gel

3

Vaşluñı kām itmeyüp sen eyledüñ ḳaddüñ kemân
Düşdi ol zâr u zebün bi-‘âķl u sersem lâ-mekân
Neyledün zânü-be-zânü inleyüp eyler fiğân
Pister-i hicrânda her dem dil-ḥazîn inşâfa gel

4

Men ‘Alimî firḳatüñle künc-i ğamda kılmı nigâh
İştîyâķ-ı ḥasretüñden ḥâl‘olmuşdur tebâh
Şerbet-i ḳaysün idüp la‘lûñ aña iy pādşâh
Olmasun pejmürde-ten merd-i güzîn inşâfa gel

¹⁴ 12a.

Güfte-i ‘Alimī Muḥammes¹⁵

Mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

I

Melāl-i derd-i hicrūñle dilārā ḳadd-i nūnuz biz
Firāḳ-ı Yūsuf u Ya ‘ḳūb-veṣ ḥūzn-i ‘uyunuz biz
Ser-ā-ser dehri seyl-āb eyleyen nem-dīde ḥūnuz biz
Nihān-ı sūz-ı ‘iṣḳuñla ‘aceb dāğ-ı derūnuz biz
İrūpdür sīne-i tīr u belā ṣabr u sūkūnuz biz

II

Düşelden ger hevā-yı zūlf-i dildār ile ser-gerdān
Beyebān-ı muḥabbetde miṣālüz Ḳays-veṣ giryān
Çıkar elden ‘inānı iḥtiyār u ‘aḳl bī-pāyān
Dem-ā-dem deṣt-i ḥayret içre geṣt itsūñ olup ḥayrān
Gelür dilden ma ‘ārif ... künc-i yekūnuz biz

III

Muḥaṣṣal rāh-ı ‘iṣḳuñda neler çekdi dil-i şeydā
Ne rif‘atdūr anı kil-k-i siyāhum eylese inṣā
Giyüp bir ṣāl ... terk olupdur milket-i dārā
Müselsel kākülüñ bendiyle ḥam-der-ḥam olup cānā
Zenahdānuñ gibi dāru ‘ṣ-ṣifā bekler cūnūnuz biz

IV

Melāmet hem-niṣīndür ḳaṣr-ı dilde zār-ile ṣimdi
Degül āsūde bir dem hem-demüz inkār-ile ṣimdi
Biz ol şeydālaruz dem itmezüz gülzār ile ṣimdi
Çeküp el ḳayd u ‘ālemden viṣāl-i yār ile ṣimdi
Muḥabbet küṣede ferḥunde vü ‘iṣret-nümūnuz biz

V

Bize yegdür ‘Alimī ḥāl-i sevdā tāc-ı devletden
Dile miḥnet mu ‘aṭṭardur ṣafā vü ‘iṣ ü ‘iṣretten
Olup çün mest-i lā ya ‘ḳil ṣarāb-ı bezm-i vaḥdetden
Ḥaberdār olduḳ ol demde bu remz-i ‘ilm u ḥikmetden
Mu ‘abber ṣi ‘r-i maḫmūn ... ider ehl-i fūnūnuz biz

¹⁵ 27a.

Gazel-i Lî-muḥarrihi¹⁶

Fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün

I

Söyler idüm ḥälümi görsem dilâ cānāna hep
Yüz süreldüm pâyine eşküm döküp dāmāna hep

II

Şalınup biñ nāz ile ol kâmet-i serv-i revân
‘Arz ider gül ruḥları bāğda gül-i ḥandāna hep

III

Nâr-ı ḥasretle bu sînem üzre dağ-ı miḥneti
Gösterüdüüm encüm-āsâ künbet-i devrāna hep

IV

Āferin ol ṭab ‘-ı pāk-i Nef ‘î şāḥib-hüner
Açdı bir meydân-ı esb-i ṭab ‘ olan ‘irfāna hep

V

Geç bu vādiden ‘Alimî olmağıl ḥāṭır-şiken
‘Arz-ı kālā-yı suḥanverlük idüp yārāna hep

Sonuç:

Mecmuaların tarihî, sosyal ve kültürel bazı yönleri olabileceği gibi özellikle edebiyat tarihi ve birikimine dair önemli bazı bilgi ve belgeler içerdiklerini de görmekteyiz. Derleme yoluyla meydana getirilmiş bu tür eserlerin oluşturulma biçimlerinden dolayı muhtevaları her zaman için ilgi çekmekte ve faydalı olabilmektedir. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 numarada kayıtlı nüsha, şekli ve muhtevası yönünden oldukça dikkat çekicidir. Nüsha mecmua özelliği göstermekle beraber ‘Alimî adlı şairin divanını da barındırdığı tespit edilmiştir. Yaptığımız araştırmaya göre biyografik kaynaklarda adına rastlayamadığımız bu şair ve eseri tanıtılarak klasik Türk edebiyatı literatürüne küçük de olsa bir katkı sunmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde çeşitli mecmualarda aynı şaire ait şiirlerin bir araya getirilmesi yoluyla bir şairin divan ya da divançesinin ortaya konulabileceği örnek bazı çalışmalarla ifade edilmiştir. Bazen bir mecmua içerisinde bir şaire ait müstakil bir eserin bulunabileceği de izah edilmiştir. Bu makalenin odağında yer

¹⁶ 79a.

alan ‘*Alîmî Mecmuası* bir mecmuada müstakil bir telif eser ya da eserlerin bulunabileceğini örnekleyen özgün bir mecmua olarak vurgulanmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar toplam 26 tezkirede mecmua kelimesinin kullanımına dair tarama yapılmış ve bu taramalara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır: 23 tezkirede 195 defa antoloji-derleme, 20 tezkirede 121 defa sözlük, 11 tezkirede 81 defa divançe-defter-müsvedde, 4 tezkirede 31 defa eser-şiiir, 15 tezkirede 30 defa tezkire, 5 tezkirede 5 defa divan, 3 tezkirede 3 defa külliyat anlamında kullanılmıştır. Mecmua kelimesinin toplam 466 kez 7 farklı anlam ilgisiyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

Makalenin ikinci bölümünde ‘*Alîmî* adlı şair ve divanı tanıtılmıştır. ‘*Alîmî* mahlaslı şairin mecmuasından elde edilen verilere göre **asil adının Ahmed** olduğu ve tezkirelerde geçen Çorlulu ‘*Alîmî*’den farklı bir kişi olduğu tespit edilmiştir. Şairlerin yaşadığı tarihlerle ilgili araştırma neticesinde biyografik kaynaklarda Çorlulu ‘*Alîmî*’nin vefat tarihi h.1137/m.1725 olarak verilmiştir. Detaylı bir inceleme neticesinde Çorlulu ‘*Alîmî*’nin vefatının h.1037/m.1628 yılında olması gerektiği yine biyografik kaynaklardan elde edilen verilerle tespit edilmiştir.

Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi YY 10201 numarada kayıtlı mecmuada yer alan ‘*Alîmî*’nin şiiirleri ile diğer metinlerin yer aldığı bölümün farklı isimlendirilmesi ve numaralandırılması gerektiği vurgulanmıştır. İçerisinde müstakil eserler barındıran mecmuaların bu şekilde numaralandırılmasıyla hatalı bir değerlendirme ve konumlandırma ihtimalinin azalmış olacağı ifade edilmiştir.

Çalışmanın devamında ele alınan yazma eserin nüsha tavsifi yapılmış ve muhtevasına dair bilgiler verilmiştir. Bu çabanın edebî kültürel varlıklarımızın kalıcı ve doğru bir şekilde tanıtılıp kayıtlara girmesi hususunda küçük bir katkı amaçlanmıştır. Eserin muhtevası ile ilgili olarak nüshanın müellifi ve müstensihisi olduğunu düşündüğümüz ‘*Alîmî*’ye ait 167; Bâkî, Nesîmî, Niyâzî, Şem‘î, ‘Aşık ‘Ömer ve Kul Mustafa adlı şairlere ait 9 şiiirin yer aldığı, 13 şiiirin de şairinin belli olmadığı belirlenmiştir.

‘Alîmî’ye ait şiirler özelinde yapılan incelemede her bir nazım biçiminin beyit/bent sayılarının genel istatistiği çıkarılmıştır. Bu istatistikî verilere göre ortaya çıkan sonucun klasik Türk edebiyatındaki genel duruma uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Buna göre murabbalar dışında nazım biçimi ve nazım birimine dair herhangi bir farklılık görülmemiştir. Klasik Türk edebiyatındaki murabbalarda genel olarak 5 bentli olan murabbalar oran olarak daha fazla iken bu eserde 4 bentten oluşan murabbaların daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

- AÇIKGÖZ, Namık (2017), *Riyâzu's-şu'arâ-Riyâzî Mehemed Efendi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AYDEMİR, Emrah ve Fatih ÖZER (2019), *Eslâf (Faik Reşâd)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AYDEMİR, Yaşar (2016), "Remzî Divanı", *Türkiyat Mecmuası*, 2, 11-34.
- BELENKUYU, Bekir (2020), "Yazıcıoğlu Mehmed Bahâeddin Tevfik (1845-1917) ve Bilinen Tek Eseri 'Ufak Mecmû'a-i Şi'r'", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 67, 1-36. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4273>.
- CENGİZ, Halil Erdoğan (1986), "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, 52, 291-429.
- ÇİFTÇİ, Ömer (2017), *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr): Fatîn Davud*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÇUKURLU, Talip (2023), *Divançe-i Erşed*, İstanbul: Ihlamur Akademi Yayınları.
- DİREKLİ, İbrahim (2022), *Musammat Mecmuaları ve Gencîne-i Eş'âr İsimli Musammat Mecmuası (İnceleme-Metin)*, İstanbul: Çıra Akademi Yayınları.
- EKİNCİ, Ramazan (2018), *Vekâyi 'u'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- ERDOĞAN, Mustafa (2002), *Türk Edebiyatında Muhammes*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÜLER, Mehmet (2015), "'Âlemî/'Âlimî'nin Manzûm Fıkhü'l-Ekber Tercümesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 39, 126-143.
- GÜRBÜZ, Mehmet (2012), "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, hzl. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 97-113.
- İSEN, Mustafa (2017), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı (Gelibolulu Mustafa Âlî)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KADIOĞLU, İdris (2018), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid (Ali Emîrî Efendi)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- KAPLAN, Yunus ve Zahide EFE (2020), “Kâtîbî (Seydî Ali Reis) ve Dîvânî”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 67, 229-265. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4187>.
- KARATEKE, Hakan T. (2018), *İşkodra Vilayeti Osmanlı Şa‘irleri: Ali Emîrî Efendi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KESİK, Beyhan (2024), “‘Alimî (Çorlulu Kâsım Efendi)’” mad., *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/alimi-corlulu-kasim-efendi> (Erişim Tarihi: 03.03.2024.)
- KILIÇ, Atabey (2012), “Mecmua Tasnifine Dair”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, hzl. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 75-96.
- KILIÇ, Filiz (2017), *Şefkat Tezkiresi (Tezkîre-i Şu‘arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KILIÇ, Filiz (2018), *Meşâ‘irü’ş-şu‘arâ (Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KOÇ, Mustafa (2011), *Tuhfe-i Hattâtîn (Müstakimzâde)*, İstanbul: Klasik Yayınları.
- KÖKSAL, Fatih (2016), *Kilisli Lutfullah Hâzım ve Dîvânçesi (Mecmû‘a-i Lutfî)*, İstanbul: Kesit yayınları.
- KÖKSAL, Fatih (2017), *Edirneli Nazmî Mecma‘ün’n-nezâ‘ir (İnceleme-Metin)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KURNAZ, Cemal ve Halil Çeltik (2010), *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: H Yayınları.
- KURNAZ, Cemal ve Halil Çeltik (2013), “Şairlerin Gözüyle Mecmua”, *Türkish Studies*, 8, 21-49.
- KUT, Günay (1986), “Mecmua” mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (I. cilt), 79-80, İstanbul: Dergah Yayınları.
- KUTLAR OĞUZ, Fatma Sabiha; Hanife KONCU; Müjgan ÇAKIR (2017), *Kâfile-i Şu‘arâ*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KÜÇÜK, Sabahattin (2015), *Bâkî Dîvânı: Tenkitli Basım*, 3. Basım, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, Agah Sırrı (1998), *Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖZTÜRK, Furkan (2018), *Tezkire-i Silâhdâr-zâde (Defter Emîni Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- SARAÇ, M.Yekta (2010), *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3. Baskı, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- SOLMAZ, Süleyman (2018), *Gülşen-i Şu'arâ (Bağdatlı Ahdî)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SÜNGÜ, Zeynep (2020), "Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 25, 917-1056. <http://dx.doi.org/10.15247/dev.2880>.
- UZUN, Mustafa İsmet (2003), "Mecmua", TDV İslâm Ansiklopedisi, (28.Cilt), Ankara: TDV Yayınları.
- ÜSTÜNER, Kaplan (2015), "Bir Divan Müsveddesi: Silahşor İbrahim Yâver'in Şiirleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37, 278-311.
- YAZAR, Sadık (2020), "Şahsi Bir Arşiv Kaynağı Olarak Balıkesirli Râsih'in Mecmuası: İçerik Analizi ve Derkenar Notları", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 13, 28-62.

EK-1

Mecmua Teriminin Tezkirelerdeki Kullanımına Dair Tarama Yapılan Biyografik Kaynaklar

- AÇIKGÖZ, Namık (2017), *Riyâzü'ş-Şu'ara (Tezkiretü'ş-Şu'ara)*, *Riyâzî Muhammed Efendi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ARSLAN, Mehmet (2018), *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, *Mehmed Sirâceddîn*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AYDEMİR, Emrah ve Fatih ÖZER (2019), *Eslâf, Faik Reşâd*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- CANIM, Rıdvan (2018), *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, *Latîfî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÇINARCI, Mehmet Nuri (2019), *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, *Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÇİFTÇİ, Ömer (2017), *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr)*, *Fatîn Davud*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- EKİNCİ, Ramazan (2017), *Vefeyât-ı Ayvansarâyî, Hafız Hüseyin Ayvansarâyî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GENÇ, İlhan (2018), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, Esrâr Dede*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- GÜLTEKİN, İbrahim (2019), *Gülbün-i Hânân, Halîm Girây*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İNCE, Adnan (2018), *Tezkiretü's-şu'arâ, Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İPEKTEN, Halûk vd. (2017), *Heşt Bihişt, Sehî Beg*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İSEN, Mustafa (2017), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Gelibolulu Mustafa Âlî, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KADIOĞLU, İdris (2018), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid, Ali Emîrî Efendi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KARATEKE, Hakan (2018), *İşkodra Vilayeti 'Osmanlı Şa'irleri, Ali Emîrî Efendi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KILIÇ, Esra (2017), *Netâyicü'l-Ezhâr, Ubeydî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KILIÇ, Filiz (2017), *Şefkat Tezkiresi (Tezkîre-İ Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî), Şefkat-i Bağdâdî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KILIÇ, Filiz (2018), *Meşâ'irü's-şu'arâ, Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KUTLAR OĞUZ, Fatma Sabiha; Hanife KONCU, Müjgan ÇAKIR (2017), *Kâfile-i Şu'arâ*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- OĞRAŞ, Rıza (2018), *Bağçe-i Safâ-endûz, Es 'ad Mehmed Efendi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ORAZAYEV, Hasan ve Tuba İŞINSU DURMUŞ (2017), *Terâcim-i Ulemâ-yı Dağistan, Ali Kâyayev*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Furkan (2018), *Tezkire-i Silâhdâr-zâde, Defter Emîni Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SOLMAZ, Süleyman (2018), *Gülşen-i Şu'arâ, Bağdatlı Ahdî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SUNGURHAN, Aysun (2017), *Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü's-şu'arâ), Mustafa (Cârullahzâde)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SUNGURHAN, Aysun (2017), *Tezkiretü's-şu'arâ, Kınalızâde Hasan Çelebi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YILMAZ, Kâşif (2019), *Teşrifâtü's-şu'arâ, Güftî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ZAVOTÇU, Gencay (2017), *Rızâ Tezkiresi, Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

EK-2 'Alîmî Mecmua'sından Örnek Görüntüler

Mecmuada Kaybolan Divan: 'Alîmî'nin Divanı Örnekleminde Mecmualarda Az Görünür Divanlara Dair

